

Руклянскі Дзмітрый Аляксандравіч
старшы выкладчык кафедры тэорыі і методыкі пачатковай адукацыі
ўстановы адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя
А.А. Куляшова”
(г. Магілёў, Беларусь)

“ЛІСТЫ” Ф. С. КМІТЫ-ЧАРНАБЫЛЬСКАГА ЯК АБ’ЕКТ ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

У артыкуле прасочваецца эвалюцыя літаратурнага аналізу “Лістоў” Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага, пачынаючы з канца XIX ст., раскрываецца іх мастацкая кантоўнасць, жанравая складанасць і ўнікальнае спалучэнне дакументальнасці і літаратурнага майстэрства Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага ў кантэксце развіцця беларускай эністалярнай традыцыі.

Літаратуразнаўчае даследаванне “Лістоў” Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага бярэ пачатак у XX ст. Першым даследчыкам, які звярнуў увагу на дадзены помнік, стаў Я. Ф. Карскі. Паколькі арыгінальны рукапіс “Лістоў” у той час знаходзіўся ў архіўных скрынях і быў недаступны для

непасродкавага вывучэння [1, с. 111], даследчык аналізаваў помнік на падставе публікацыі ў складзе “Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи” (1848 г.) [2]. Нягледзячы на службовы характар лістоў, Я. Ф. Карскі ўжо на раннім этапе выявіў у іх ярка выражаныя літаратурна-мастацкія рысы, абумоўленыя багатай сістэмай вобразных характарыстык і параўнанняў. Ён адзначаў наяўнасць пачаткаў эпічнага стылю, выкарыстанне фальклорных матываў і шырокае прымяненне народных прыказак, што сведчыць аб высокім узроўні маўленчай культуры аўтара [1, с. 111–113]. Асаблівую ўвагу даследчык надаў жанравай прыродзе тэкстаў, кваліфікаваўшы іх як “запіскі-мемуары”, што падкрэслівала іх адхіленне ад строгай канцылярскай формы і набліжэнне да літаратурнага аповеду [1, с. 110].

У 1945 г. С. Шамбінага ў артыкуле “Ля вытокаў беларускай літаратурнай мовы (Адпісы Філона Кміты)” засяродзіўся на стылістычных асаблівасцях “Лістоў” як праяве індывідуальнага аўтарскага стылю. Ён ахарактарызаваў аршанскага старосту як адукаванага чалавека, які валодаў як царкоўнаславянскай традыцыяй, так і народнай славеснасцю, уключаючы фальклор і Біблію. У той жа час С. Шамбінага характарызаваў яго як чалавека з моцным пачуццём патрыятызму, добрасумленнага і мужага дзеяча, здольнага ў рамках афіцыйнай перапіскі адкрыта выказваць уласныя меркаванні, што і фарміруе яго індывідуальны маўленчы партрэт [3].

Найбольш поўная і навукова абгрунтаваная публікацыя помніка была падрыхтавана ў 1975 г. філолагам А. Ф. Коршунавым і ўключана ў выданне “Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці” [4]. А. Ф. Коршунаў падкрэсліваў літаратурную каштоўнасць “Лістоў”, абумоўленую індывідуальна-аўтарскімі спосабамі апавядання, складанай разгалінаванай сістэмай сюжэтных ліній і мастацкай выявай гістарычных фігур як літаратурных персанажаў, што надавала тэкстам рысы сінкрэтычнага твору [4, с. 16–25].

В. У. Таранеўскі ў рабоце па тэорыі маўленчых жанраў вызначыў месца эпістальнай спадчыны Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага ў кантэксце станаўлення мемуарнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага. Ён прааналізаваў складаныя механізмы жанравай трансфармацыі ў “Лістах”, у якіх спалучаюцца разнародныя тэкставыя формы і рытарычныя прыёмы. В. У. Таранеўскі характарызуе эпістальную манеру аўтара як сінтэз фальклорнай, літаратурнай і панегірычнай традыцый, што падкрэслівае шматжанравасць і мастацкую насычанасць [5, с. 177–190].

Тэматычнае напаўненне помніка і яго паэтычныя асаблівасці былі прадметам даследавання І. В. Саверчанкі. Ён сістэматызаваў асноўныя сюжэтныя напрамкі “Лістоў”, надаўшы асаблівую ўвагу лістам аўтабіяграфічнага і публіцыстычнага характару. І. В. Саверчанка разглядае “Лісты” як сінкрэтычны помнік, у якім арганічна спалучаюцца рысы эпічнасці, публіцыстыкі, літаратурна-мастацкай аформленасці і гістарычнай дакладнасці [6, 7].

М. В. Абабурка адзначае, што ў гэксце прасочваецца ярка выражаная публіцыстычная манера Ф. С. Кміты-Чарнабыльскага, якая характарызуецца выкарыстаннем кніжных вобразных сродкаў, у тым ліку шматлікіх цытат, а таксама актыўным уключэннем фальклорных элементаў, перш за ўсё, прыказак, прымавак, устойлівых выразаў і традыцыйных параўнанняў, што надае маўленню народны каларыт і выразнасць [8, с. 67].

Такім чынам, літаратурная каштоўнасць “Лістоў” заключаецца ў іх унікальным статусе як аднаго з нямногіх помнікаў, у якіх апісанне гістарычных падзей ажыццяўляецца ў мастацкай форме пры захаванні высокай ступені гістарычнай дакладнасці. Гэта робіць “Лісты” важным аб’ектам для вывучэння ў кантэксце развіцця беларускай літаратуры і эпістальнай традыцыі XVI ст.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Карский, Е. Ф. Белорусы / Е. Ф. Карский. – Пг., 1921. – Т. 3, вып. 2. – 248 с.
2. Акты, относящиеся к истории Западной России. – Санктпетербургъ, 1848. – т. III. – 362 с.
3. С. Шамбінага. Ля вытокаў беларускай літаратурнай мовы (Адпісы Філона Кміты) С. Шамбінага // Беларусь. – 1945. – С. 14–17.
4. Помнікі старажытнай беларускай нісьменнасці / Склаў А. Ф. Коршунаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1975. – 248 с.
5. Таранеўскі, В. У Штрыхі да “Уснамінаў” Ф. Еўлашоўскага і “Реестра снісань...” Ф. Кміты-Чарнабыльскага / В. У. Таранеўскі // Ученые записки УО “ВГУ имени П. М. Машерова”: сб. науч. трудов. – Витебск, 2007. – Т. 6. – С. 177–190.
6. Саверчанка, І. В. Паэтыка і семіётыка публіцыстычнай літаратуры Беларусі XVI–XVII стст. / І. В. Саверчанка. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – 463 с.
7. І. В. Саверчанка. Эпістальная спадчына Філона Кміты-Чарнабыльскага. / І. В. Саверчанка // журнал Беларускі гістарычны часопіс : Навуковы, навукова-метадыч. ілюстраваны часопіс / Нац. ин-т образования, М-во образования РБ, Ин-т истории Нац. АН Беларуси, БГУ, Бел. товариства “Веды”. – 2006. – №5. – С. 29–33.
8. Абабурка, М. В. Развіццё мовы беларускай мастацкай літаратуры / М. В. Абабурка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1987. – 182 с.